

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ “LAY JUDGES” ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF "LAY JUDGES" AND THE PROSPECTS OF IMPLEMENTATION INTO NATIONAL LEGISLATION

Кравцов С.О., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Петров М.С., студент III курсу факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Іванова О.С., студентка III курсу факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Впровадження сучасних інститутів цивільного судочинства, які наявні в багатьох розвинених країнах світу в національній площині можна вважати дієвим кроком до розбудови і ефективного функціонування судової системи в цілому. Статтю присвячено питанню дослідження національної системи правосуддя та порівняння її суб'єктного складу із різними країнами світу. У статті аналізуються підходи до удосконалення вітчизняної системи цивільного судочинства шляхом запровадження нового суб'єкта "lay judges", який відіграє суттєву роль як в національних правових системах світу так і міжнародному (європейському) цивільному судочинстві зокрема. Проаналізовано доцільність участі "lay judges" під час розгляду цивільних справ, в яких виникає необхідність застосування спеціальної сфери знань. У ході дослідження було з'ясовано відмінність між інститутами суду присяжних, що закріплені у процесуальному законодавстві України та "lay judges", що не є характерним для вітчизняного права. Аналізуючи національне законодавство багатьох країн світу і правозастосовчу практику визначено аспекти можливого застосування інституту "lay judges" під час розгляду цивільних спорів в судах і вимоги, які висуваються до вказаних спеціальних суб'єктів. У статті здійснено аналіз законодавства Франції, Швеції, Норвегії, Чеської Республіки, Японії та Китаю, де інститут "lay judges" вже давно не є новелою. Було з'ясовано роль та місце "lay judges" у правовій системі даних країн та проаналізовано їхню правосуб'єктність у системі судочинства цих держав. Разом з аналізом законодавства держав було проаналізовано окремі точки зору іноземних та вітчизняних вчених щодо місця "lay judges" у правовій системі та переваги даного інституту над інститутом суду присяжних. Як результат цього дослідження виокремлено доцільність перейняття досвіду зарубіжних країн задля удосконалення сучасної системи правосуддя України. Наведено приклади необхідності залучення "lay judge" як спеціального уповноваженого суб'єкта задля розгляду справ, де знання таких осіб є необхідними для ухвалення професійними суддями законного та обґрунтованого рішення.

Ключові слова: правосуддя, суд присяжних, міжнародна судова практика, lay judges.

The implementation of modern institutions of civil justice, which are available in many developed countries of the world at the national level, can be considered an effective step towards the development and effective functioning of the judicial system as a whole. The article is devoted to the issue of researching the national justice system and comparing its subject composition with different countries of the world. The article analyzes approaches to improving the domestic system of civil justice by introducing a new subject "lay judges", which plays a significant role both in the national legal systems of the world and in international (European) civil justice in particular. The expediency of the participation of "lay judges" during the consideration of civil cases, in which there is a need to apply a special field of knowledge, is analyzed. In the course of the study, the difference between the institutions of the jury court, which is enshrined in the procedural legislation of Ukraine, and "lay judges", which is not characteristic of domestic law, was clarified. Analyzing the national legislation of many countries of the world and law enforcement practice, the aspects of the possible application of the institution of "lay judges" during the consideration of civil disputes in courts and the demands put forward to the specified special subjects are determined. The article analyzes the legislation of France, Sweden, Norway, the Czech Republic, Japan, and China, where the institute of "lay judges" is not new for a long time. The role and place of "lay judges" in the legal system of these countries was clarified and their legal personality in the judicial system of these countries was analyzed. Together with the analysis of state legislation, separate points of view of foreign and domestic scientists were analyzed regarding the place of "lay judges" in the legal system and the superiority of this institution over the institution of a jury trial. As a result of this study, the expediency of adopting the experience of foreign countries in order to improve the modern justice system of Ukraine is highlighted. Examples of the need to involve a "lay judge" as a specially authorized subject for consideration of cases where the knowledge of such persons is necessary for professional judges to make a legal and well-founded decision are given.

Key words: justice, jury trial, international judicial practice, lay judges.

Постановка проблеми. Як передбачено у ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статут суддів» судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Тобто відправлення правосуддя професійними суддями є беззаперечною гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина. Але удосконалення правового інструментарію (юридичної техніки) в сучасній правовій сфері, впровадження сучасних технологій і методик може слугувати підставами для заслушення спеціальних суб'єктів під час виникнення такої нагальної потреби у правозастосовчій діяльності, функція яких буде зводитись до тлумачення тих «нових» питань, які поставитимуть перед суддями. Прикладом таких питань може бути врегулювання спорів, що пов'язані з так званими

«розумними контрактами» (smart-contracts), регулюванням криптовалютних активів (пов'язане із складнощами у прийнятті Закону України «Про віртуальні активи» та загальної концепції розуміння криптовалютних активів). З іншого боку, через існування великої кількості спорів та як наслідок пред'явлення значної кількості позовних заяв до судів, суди різних інстанцій є досить перевантаженими. Відповідно до даних судової статистики, станом на 4 квартал 2021 року місцевими загальними судами розглянуто 525797 справ, з яких 229755 справи¹ є малозначними, у зв'язку з чим правосуддя не завжди здійснюється у встановлені процесуальним законодавством строки та на належному рівні. Міжнародний досвід ефективного

¹ https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_21

здійснення судочинства шляхом залучення спеціальних суб'єктів може допомогти вирішити питання оптимізації роботи професійних судів задля забезпечення неупередженого розгляду справи в розумні строки. Таким чином, доцільно буде виокремити поняття “lay judges”, що набуло поширення у міжнародній судовій практиці та давно закріплено на законодавчому рівні у низці держав.

Аналіз сучасних досліджень. Наведене питання було предметом розгляду у роботах Дізін Х., Голдбах Т., Мачура С., Смірної С. та інших.

Мета статті. Головним завданням статті є виокремлення основних аспектів діяльності “lay judges” та їх роль у системі цивільного судочинства різних країн світу. Доцільним є визначення необхідності запозичення іноземного досвіду задля можливого удосконалення вітчизняної судової системи, модернізації розгляду цивільних справ.

Виклад основного матеріалу. Правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні визначає Конституція України та Закон України “Про судоустрій та статус суддів”, в нормах яких чітко передбачено виключна компетенція суду щодо розгляду спорів, які виникають з різних правовідносин [1]. Дана регламентація є виключною, що обмежує можливість здійснення правосуддя непрофесійними судьями чи так званими “lay judges”. Проте дане обмеження є розширеним у зв'язку із можливістю участі у справах присяжних, що є представниками народної думки у питанні здійснення правосуддя. За доцільне слід здійснити детальний порівняльний аналіз дефінітивного апарату «присяжні» та «lay judges», з'ясувати основні відмінності даних суб'єктів судового процесу та зосередити увагу на перспективі запровадження “lay judges”.

Частиною 3 статті 5 Закону України “Про судоустрій та статус суддів” визначено, що народ бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Тобто чітко визначення форм народовладдя унеможливають включення до його переліку інших суб'єктів, таких як “lay judges”. Реалії українського судочинства демонструють повну несамостійність присяжних під час розгляду справ окремого провадження через авторитетність професійних суддів, недостатню обізнаність громадян із юридичними аспектами загалом і правами й обов'язками присяжних [2]. На відміну від присяжних, “lay judges” не просто беруть участь у здійсненні правосуддя, а й здійснюють його на рівні із судьями. Так, наприклад, у Швеції судова практика прямо засвідчує, що “lay judges” мають права на рівні із професійними державними судьями [3].

Наступна відмінність у правовому статусі даних суб'єктів полягає у чітких вимогах до них. Спеціальне українське законодавство передбачає виключно загальні вимоги до присяжних – вік, громадянство і т.д. (ст. 65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»). Аналізуючи досвід інших держав, слід наголосити на тому, що питання визначення правового статусу “lay judge” відрізняється. Так, вимога на посаду “lay judges” у Франції є особи, що обов'язково повинні мати вищу юридичну освіту, значний стаж у правничій сфері [4]. Напротиву цього, вимоги до кандидатів на посаду “lay judge” у Швеції є менш вибагливими – так, кандидатом на посаду “lay judge” може бути громадянин Швеції, що досяг вісімнадцяти років. Проте обов'язковою особливістю є те, що кандидата на посаду “lay judges” повинна запропонувати політична партія [5]. Тобто, слід зауважити, що процедура призначення “lay judges” є неоднаковою і питання вибору даного суб'єкта безсумнівно залежить від сформованих правових норм певної держави. Аналізуючи наведені вище приклади, варто наголосити, що наявність юридичної освіти та стажу, як у Франції, є ускладнюючим фактором до набуття статусу “lay judge”. Таким чином, основна мета залучення “lay judges” полягає у :

а) зменшенні навантаження на судову систему;

б) можливості залучення народу для здійснення правосуддя;

в) допомога судьям у питаннях, що виходять за межі правового регулювання та професійного сприйняття.

За обставин наявності обов'язкової юридичної освіти та стажу – доцільність залучення таких осіб, як “lay judges” буде значно нижчою, адже єдиним критерієм, що буде відрізняти даних суб'єктів від професійних суддів, буде відсутність спеціального правового статусу судді. Важливим кроком може бути розроблення окремої системи та критеріїв для призначення “lay judges” у вітчизняній судовій системі з метою залучення даних суб'єктів лише в окремих категоріях справ (наприклад, у справах із спірними об'єктами цивільного обороту, де вимагається залучення спеціаліста чи експерта).

Вагомим та найважливішим аспектом у питанні впровадження системи “lay judges” є питання прийняття рішень за результатами розгляду справ даним суб'єктом. Складність полягає у тому, яку юридичну силу може мати рішення, яке буде ухвалено таким суб'єктом та чи зможе професійний суддя повністю або частково змінити це рішення. Міжнародний досвід у даному питанні є доволі різним. Варто взяти до уваги досвід Японії, де рішення по справі має бути погоджене більшістю колегії суддів, принаймні з одним “lay judge”. Протилежна система діє у Норвегії, де норвезькі “lay judges” у будь-якому випадку (незалежно від своїх тверджень по справі) повинні погодитися з рішенням професійного судді [6]. Цікавою для аналізу є модель діяльності “lay judges” у Чеській Республіці, де можливість залучення “lay judges” передбачена законом щодо вирішення виключно трудових спорів. У даній системі задля уникнення абсолютного домінування професійного судді по справі – встановлено чітку процедуру голосування. Першими висловлюють свою позицію народні засідателі, потім – молодші судді, а головуючий суддя голосує останнім [7]. За таких обставин, проблематика даного питання безпосередньо полягає у правовій обізнаності “lay judge”, його неупередженості, ступеня довіри з боку професійних суддів щодо нього. Повертаючись до минулого питання, за таких обставин, факт наявності юридичної освіти та досвіду роботи в юриспруденції є вагомим критерієм щодо винесення остаточного рішення по справі за участі “lay judges”.

Щодо продовження порівняльного аналізу між присяжними та “lay judges”, на думку Смірної С. недосконалість наявної моделі суду присяжних призводить до значного затягування судових процесів, додаткового навантаження на суддів, працівників територіальних органів Державної судової адміністрації, місцевих рад. Через це постає питання недоцільності подальшого функціонування цієї моделі народного представництва й відумерлості інституту присяжних узагалі [2]. У даному випадку застосування концепції “lay judges” було б більш доцільним, адже за умов питання самостійності та ефективності – безумовно вони мали б більший вплив у питаннях ухвалення судових рішень в порівнянні з присяжними, що виконують формальну роль участі народу у здійсненні правосуддя через свою певну правову необізнаність. Наприклад, у судах Китаю практика застосування інституту “lay judges” безпосередньо пов'язана із участю народу у розгляді цивільних справ, де участь “lay judges” набуває не суто формального, а практичного характеру. Так, у справах, що становлять значний суспільний інтерес, трудових спорах, справах зі спеціальним предметом розгляду до колегії професійних суддів може бути призначено “lay judges” [8], функцією яких є нагляд за дотриманням правосуддя зі сторони народу.

Щодо питання окремої спеціалізації “lay judges”, то варто зауважити, що їхня участь може набути значного характеру в питанні вирішення справ, де необхідні спеціальні знання у окремих галузях. Прикладом слугує досвід

Норвегії, де у правових спорах з питань будівництва, проєктування, цілісності мостів беруть участь “lay judges”, що мають специфічні знання у цій сфері, досвідчені у питаннях будівництва та інженерування мостів, чим самим стають “lay judges” із специфічними знаннями у наведеній галузі задля якісного вирішення спорів і допомоги в прийнятті рішення професійними суддями.

В Україні ж спірним питанням наразі залишається розгляд справ із специфічним предметом розгляду, а саме криптоактивами. Так, судами неодноразово було допущено помилки в розумінні специфіки даного об’єкту, що у кінцевому результаті призводило до неоднозначості здійсненого правосуддя, зміни чи скасування прийнятих судами рішень. Наприклад, судовою справою про можливість відшкодування моральної шкоди у розмірі 1Bitcoin [9] чи у справі про поділ майна подружжя, де постає питання щодо поділу криптовалютного актива (Bitcoin) [10]. За таких обставин було б доцільно залучати спеціального суб’єкта із спеціальними знаннями у цій сфері, який зміг би надати свою професійну неупереджену думку (наприклад, залучення так званих крипто-інвесторів або залучення юристів-практиків із знаннями у галузі обороту віртуальних активів).

Повертаючись до міжнародної практики слід зазначити, що існує ряд особливостей у залученні “lay judges” як економічних експертів у справах, що стосуються спорів між підприємствами-конкурентами. Ряд країн ЄС має різну практику щодо застосування даного інституту у галузі конкурентних відносин між суб’єктами підприємництва. Прикладом є Франція, де у господарських судах у питаннях з розгляду справ про компенсацію, що була завдана внаслідок порушення норм конкурентного права у справу вступають експерти у галузі конкурентного права або ж “lay judges”. Залучення даного суб’єкта пов’язано насамперед із тим, що професійні судді французьких судів не завжди мають достатній рівень кваліфікації у справах, що пов’язані із порушенням норм конкурентного права (зокрема, у справах, що пов’язані із шкодою, яка була отримана внаслідок монополізації ринку) [11]. За таких обставин до колегії професійних суддів додатково залучаються “lay judges”, які зазвичай є особами, що мають економічну освіту чи значний стаж у сфері підприємництва. Дані вимоги пов’язані насамперед із наявністю навичок, що є вагомими задля надання оцінки збитків, що є предметом спору у справах про порушення норм конкурентних правовідносин. Проводячи аналогію з вітчизняним правовим простором слід зазначити, що залучення даного інституту задля вирішення спорів у галузі конкурентного права є доцільним. Прикладом є Постанова КГС ВС від 11 червня 2020 року у справі № 910/10212/19 [12], Верховний Суд неодноразово наголошував на тому, що господарським судам першої та апеляційної інстанцій під час вирішення справ щодо визнання недійсними рішень АМКУ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема, за антиконкурентні узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів та накладення штрафу, належить здійснювати оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням, а також досліджувати вірогідність і взаємний зв’язок доказів у справі в їх сукупності. Тобто питання про наявність/відсутність узгоджених антиконкурентних дій суди мають досліджувати з огляду на всю сукупність обставин і доказів, з’ясованих та досліджених у справі, в їх взаємозв’язку. Так, оцінка доказів у справах, які стосуються спорів про конкурентні відносини за визначенням КГС ВС є доволі неоднозначною. Неоднозначність насамперед полягає у складності оцінки таких доказів суддями з економічної, ринкової точки зору. Саме за такою аналогією суди Франції звернулися до застосування інституту “lay judges”, який виступає об’єднуючою ланкою економічного аспекту питань, що пов’язані з конкурентним правом та юридичного аспекту, що відноситься до компетенції професійних суддів.

Правозастосовча діяльність швейцарських судів щодо впровадження інституту “lay judges” є більш прогресивною ніж в інших країнах. Так, у справах, що стосуються відшкодування збитків підприємств залучається колегія суддів, що складається з двох професійних суддів та трьох “lay judges” [13]. Такий механізм застосування даного інституту стверджує про те, що розгляд справ такої категорії фокусується на економічному аспекті розгляду справи колегією. У свою чергу, обрання таких “lay judges” здійснюється головою відповідного суду.

Для вітчизняної судової системи надання пріоритету у кількісному складі “lay judges” має дві особливості: 1) по – перше, пріоритет “lay judges” надасть змогу у недопущенні суддівського тиску на ухвалення рішень, що стане балансуєчим елементом між правами професійних суддів та “lay judges”; 2) перевага у кількісному складі “lay judges” може значно обмежити права професійних суддів, чим самим сприяє можливості ухвалення рішення з порушенням правових норм.

В порівняльно-правовому аспекті застосування “lay judges”, досить неоднозначним є правова регламентація даних суб’єктів за законодавством Австрії. Так, для отримання посади “lay judges” особа повинна мати юридичну, економічну або бізнес-освіту [14]. Таке плураментне нехтує сутністю інституту “lay judges”, що набуває застосування у Франції та Швейцарії. Трактують норми про наявність правової, економічної чи бізнес-освіти (увага приділяється саме можливості наявності будь-якої освіти із запропонованого переліку) нівелює необхідністю залучення “lay judges” за певною, конкретною галуззю. Наприклад, у питаннях, що потребують професійної думки експерта з галузі економіки доцільним буде саме залучення особи, що: а) має економічну освіту; б) має досвід у практиці з економічними процесами. Виходячи з практики Австрії – для вирішення таких питань “lay judges” можуть виступати особи з юридичною освітою, без знань у галузі економіки, бізнесу або підприємництва.

Окремої уваги заслуговує практика застосування інституту “lay judges” у Німеччині. Позивач у справах про відшкодування шкоди набуває права вибору суддівського складу: позивач має право обрати для розгляду справи колегію, що складається з трьох професійних суддів, або має право обрати для розгляду справи колегію “lay judges”, яка складається з одного професійного судді та двох “lay judges”. Дана концепція пояснюється тим, що позови про відшкодування шкоди носять у собі як і юридичний, так і економічний чинники, що обумовлює питання розгляду такої категорії справ змішаною судовою палатою, що здатна винести рішення по справі застосовуючи як і правові норми, так і економічні складові. Іншою особливістю застосування інституту “lay judges” у Німеччині є конкуренція між експертизою, що виробляє запрошений експерт та судовою експертизою, що проводиться за допомогою “lay judges” [15]. Так, цивільне процесуальне право Німеччини передбачає, що запит для отримання доказів експерта може бути відхилено на тій підставі, що суд сам має необхідну експертизу. У Німецьких судових палатах, зокрема, суд може розглядати справи із залученням експертів-суддів, який приймає рішення на підставі власного досвіду та знань, для оцінки яких достатньо комерційної оцінки “lay judge” без отримання висновку експерта. Тільки коли власного досвіду суду недостатньо, необхідно залучити зовнішнього експерта. Така позиція німецької системи судочинства є доцільною для застосування в Україні, а саме в аспекті недопущення фальсифікації результатів експертизи залученим експертом та важливою в частині розширення компетенції суду щодо врегулювання окремих питань (наприклад, визначення економічних чинників у підрахунку відшкодування шкоди, що була завдана внаслідок недобросовісної конкуренції) із застосування галузевого досвіду та навичок “lay judges”.

Підсумовуючи наведене вище слід вказати, що для досягнення необхідного балансу між юридичною та економічною експертизою суди повинні розділити одну "лаву". Задля забезпечення функції прийняття рішень доцільним буде надання переваги професійним суддям у кількісному складі колегії під час розгляду справи через відсутність належних правових знань у "lay judges" [13], що значно знизило б якість ухвалених судових рішень у вітчизняній судовій практиці. Проте, звертаючись до досвіду Франції можна зазначити, що подальша юридична підготовка для "lay judges" може бути вирішальним та дієвим аспектом щодо усунення правових прогалин у таких осіб, що надало б можливість удосконалення участі останніх під час розгляду цивільних справ.

Висновок. Існуючі форми залучення "lay judges" у різних державах свідчить про актуальність застосування даного інституту. Порівняльний аналіз показав, що залучення "lay judges" є дієвим механізмом у вирішенні правових спорів, що виникають у різних галузях (наприклад, спори про економічну конкуренцію є найбільш показовим прикладом). За проведеного аналізу варто зазначити, що доцільність запровадження концепції "lay judges" є доволі

неоднозначною та суперечливою. Поясненням цього може слугувати національне законодавство, яке не передбачає участі інших осіб, крім професійних суддів та присяжних, при розгляді судових справ та неоднозначний міжнародний досвід, що закріплює різні підстави участі "lay judges" у здійсненні правосуддя. Попри всі складнощі із вимогами до "lay judges", їхня участь безсумнівно стане кроком у зменшенні завантаженості судового органу, приближенні народу до можливості участі у здійсненні правосуддя та удосконаленні якості рішень, що ухвалюють професійні судді.

Таким чином, вагаємо за доцільне все ж таки внесення змін до Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів», де визначити однією із форм народовладдя під час здійснення правосуддя для вирішення чітко передбачених спорів – участь "lay judges", наділивши їх повноваженнями та гарантіями професійного судді. Дана пропозиція відповідає європейським засадам судочинства і ключовій меті, яка викладена у Європейській хартії народних суддів (European Charter of Lay Judges). Саме в цьому нормативному документі передбачено, що участь народу в здійсненні правосуддя є "основним принципом будь-якого демократичного суспільства".

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 18.08.2022 № 1402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Смірнова В. Порівняльний аналіз суду присяжних у цивільном процесу України, Європи та США. *Knowledge, Education, Law, Management* 2020 № 3 (31), vol. 2. URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1235>
3. Tenth Meeting of European Labour Court Judges Stockholm, September 2, 2002. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---dialogue/documents/meetingdocument/wcms_160102.pdf
4. Stefan Machura. Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228914194.pdf>
5. Diesen, Christian. « Lay judges in sweden. A short introduction », *Revue internationale de droit pénal*, vol. 72, no. 1-2, 2001.
6. Goldbach, Toby S. and Hans, Valerie P., "Juries, Lay Judges, and Trials" (2014). *Cornell Law Faculty Working Papers*. Paper 122. URL: https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1125&context=clsops_papers
7. Alena Macková. Civil Procedure in the Czech Republic, 2019. 120 p
8. Access to labour justice: Judicial institutions and procedures in selected Asian & Pacific countries.p.1-48. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---dialogue/documents/publication/wcms_838467.pdf
9. Рішення Печерського районного суду м.Києва від 03 грудня 2019 року по справі № 359/1325/18-ц (дата звернення: 11.11.2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87945932>
10. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 29 липня 2019 року по справі № 522/17327/18 (дата звернення: 11.11.2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83311948>
11. 11.For the rare actions of non-tradesperson against a tradesperson, the non-tradesperson can choose the commercial or civil court, Stolowy/Brochier (n 53) 15.
12. 12.Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/10212/19 (дата звернення: 16.11.2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89767977>
13. Lena Hornkohl. Leave it to the experts: a call for competition expert lay judges in private enforcement of competition law. *Jean Monnet Network on EU Law Enforcement Working Paper Series* No. 26/22, p.1-22
14. § 66 Competition Act Austria (Kartellgesetz). p.27 URL: https://www.bwb.gv.at/fileadmin/user_upload/PDFs/Cartel_Act_2005_Sep_2021_english.pdf
15. § 114 Judicature Act Germany (Gerichtsverfassungsgesetz), see hereto Jürgen Blomeyer, 'Der Ruf nach dem spezialisierten und sachverständigen Richter' [1970] ZRP 153, 155; Fleischer / Danninger (n 54) 2011; Neumann/Bovelett (n 54) 3499.